

“HADALLIQ VAKCINASI” DRAMASIDA DIALOG VA MONOLOGLARNING BADIY-ESTETIK FUNKSIYASI

Sipatdinova Qumar Murat qizi

Berdoq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20320483>

Annotatsiya Maqolada Minajatdin Qutlmuratovning “Hadalliq vakcinasi” dramasi dialog va monologlarning badiiy-estetik funksiyasi tahlil qilinadi. Asarda vijdon, halollik va axloqiy javobgarlik masalalari dramatik vositalar orqali yoritiladi.

Kalit soʻzlar

drama, dialog, monolog, badiiy-estetik funksiya, ijtimoiy-falsafiy drama, konflikt, publitsistik nutq, ramziy dialog, vijdon, axloqiy javobgarlik, halollik, obraz, dramaturgiya.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ ДИАЛОГОВ И МОНОЛОГОВ В ДРАМЕ «ВАКЦИНА ЧЕСТНОСТИ»

Аннотация В статье рассматривается художественно-эстетическая функция диалогов и монологов в драме Minajatdin Qutlmuratov «Вакцина честности». В произведении раскрываются темы совести, честности и нравственной ответственности с помощью драматических средств.

Ключевые слова

драма, диалог, монолог, художественно-эстетическая функция, социально-философская драма, конфликт, публицистическая речь, символический диалог, совесть, нравственная ответственность, честность, образ, драматургия.

THE ARTISTIC AND AESTHETIC FUNCTION OF DIALOGUES AND MONOLOGUES IN THE DRAMA “VACCINE OF HONESTY”

Annotation This article examines the artistic and aesthetic function of dialogues and monologues in the drama “Hadalliq vakcinasi” by Minajatdin Qutlmuratov. The work highlights the themes of conscience, honesty, and moral responsibility through dramatic techniques.

Keywords

drama, dialogue, monologue, artistic-aesthetic function, socio-philosophical drama, conflict, publicistic speech, symbolic dialogue, conscience, moral responsibility, honesty, character, dramaturgy.

Minajatdin Qutlmuratovning “Hadalliq vakcinasi” dramasi dialog va monologlar badiiy-estetik funksiyani bajaruvchi asosiy vositalardan biri sifatida xizmat qiladi. Ular qahramonlarning ichki dunyosi, vijdon va axloqiy tanlovlarini ochib berishda, dramanning gʻoyasini yanada boyitishda muhim rol oʻynaydi. Dialoglar orqali qahramonlar oʻrtasidagi tashqi qarama-qarshilik, ijtimoiy muhit bilan bogʻliq konfliktlar, shuningdek, shaxsiy ziddiyatlar ochib beriladi. Monologlar esa qahramonlarning ichki kurashi, ruhiy azoblari va axloqiy qarorlari bilan tanishtirish imkonini beradi, ularni tomoshabinga bevosita yetkazadi hamda dramatik vaziyatni kuchaytiradi.

Asarda olim obrazi orqali dialoglarning gʻoyaviy kuchi yaqqol koʻrinadi. Masalan, u professor bilan laboratoriyada boʻlayotgan bahsda shunday deydi: “Biz ilmni faqat natija uchun emas, qalblarni poklash uchun ham qoʻllashimiz kerak. Aks holda, bu kashfiyotlar insoniyatga

zarar yetkazadi”. Professor esa javob beradi: “Men ilmni yutuq uchun ishlatdim, yurakni poklash uchun emas”. Ushbu dialog tashqi konfliktni ifodalash bilan birga, qahramonlarning ichki pozitsiyalarini ham ochib beradi va drama g’oyasini kuchaytiradi. Dialoglar orqali muallif shaxs va jamiyat o’rtasidagi murakkab munosabatlarni, axloqiy qarama-qarshiliklarni dramatik shaklda ko’rsatadi.

Monologlarning badiiy-estetik funksiyasi esa qahramonlarning ichki kurashini yanada chuqurroq ochib berishda seziladi. Periyzat vaksina ta’sirida shunday deydi: “Men boshqalarga to’g’ri yo’l ko’rsatmoqchi edim, biroq avval o’zimni to’g’rilay olmadim. Endi esa vijdonim meni oldinga chiqaradi”. Ushbu monolog Periyzatning ichki azobini, shaxsiy javobgarlik va ijtimoiy adolat o’rtasidagi qarama-qarshilikni dramatik tarzda ko’rsatadi. Shu bilan birga, monolog tomoshabinni qahramon bilan ruhiy hamdardlikka olib keladi, ularni ichki ruhiy qarashlar orqali voqealarga tortadi.

Jurnalistning ichki ikkilanishlari ham monolog orqali ochiladi. U haqiqatni biladi, biroq uni oshkor qilishdan qo’rqadi. Bir sahnada u shunday deydi: “Agar men haqiqatni aytsam, o’zim xavf ostida qolaman, aytmasam, jamiyatdagi adolatsizlik davom etadi. Qanday qaror qilsam ham, ichim azobda”. Ushbu monolog ichki konfliktni kuchaytiradi hamda drama g’oyasini tomoshabinga chuqur yetkazadi. Shuningdek, muallif bu orqali jamiyatdagi sukut va beparvolikning axloqiy oqibatlarini ko’rsatadi. Badiiy-estetik nuqtai nazardan, dialoglar dramatik ritmni belgilaydi va sahnadagi voqealar harakatini ta’minlaydi. Masalan, shifoxona sahnasida shifokorlar va bemorlar o’rtasidagi dialoglar orqali poraxo’rlik hamda ijtimoiy tengsizlik ochib beriladi: “Sizning kasalingizni davolash uchun pulingiz yetarli?” degan savol bemorlar bilan shifokorlar o’rtasidagi tashqi konfliktni keskinlashtiradi. Shu tariqa, dialoglar dramatik vaziyatni kuchaytiradi va qahramonlarning pozitsiyalarini aniq ko’rsatadi.

Monologlar esa qahramonlarning ichki ruhiy kechinmalarini tasvirlashda estetik rol o’ynaydi. Professor vaksina ta’sirida shunday deydi: “Men ilmni faqat natija uchun ishlatdim, inson qalbini unutdim. Endi esa har bir qadamimni vijdonim nazorat qiladi”. Ushbu monolog ichki kurash va vijdon uyg’onishining badiiy-estetik ko’rinishini beradi. Shu tariqa, monologlar orqali muallif tomoshabinga qahramonning ichki dunyosi va axloqiy qarorlariga chuqurroq kirib borish imkonini yaratadi.

Shuningdek, dialog va monologlarning uyg’unligi dramanning ritmini, dramatik kuchini va g’oyaviy mazmunini mustahkamlaydi. Masalan, olim va jurnalist o’rtasidagi tashqi tortishuv keyingi sahnada jurnalistning ichki monologi bilan uzviy bog’lanadi. Bu dramaturgik ko’rinish tomoshabinni voqealarga faqat tashqi harakat orqali emas, balki qahramonlarning ichki kurashi va ruhiy qarashlari orqali ham jalb etadi. Dialoglar va monologlar birgalikda drama g’oyasini kuchaytiradi, ijtimoiy-falsafiy mazmunni ochib beradi va tomoshabinni axloqiy tanlovga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, “Hadalliq vakcinasi” dramasi dialog va monologlar badiiy-estetik funksiyani amalga oshirishda muhim vosita bo’lib, ular qahramonlarning ichki dunyosini, vijdon va axloqiy qarorlarini ochib beradi, tashqi va ichki konfliktlarni uyg’unlashtiradi hamda drama janrining ijtimoiy-falsafiy mohiyatini kuchaytiradi. Shu tariqa, muallif tomoshabinni nafaqat voqealarning rivojlanishiga, balki ichki ruhiy tanlov va axloqiy javobgarlikni anglashga ham chorlaydi, drama mazmunining chuqurligi va estetik qiymatini oshiradi.

Minajatdin Qutlimuratovning “Hadalliq vakcinasi” dramasi publitsistik nutq, ramziy dialoglar va muallif pozitsiyasi badiiy-estetik hamda g’oyaviy kuchni oshiruvchi asosiy

vositalardan hisoblanadi. Publitsistik nutq qahramonlarning ijtimoiy va axloqiy pozitsiyalarini ochib berishda, tomoshabinni ruhiy hamda ijtimoiy masalalarni tanqidiy nuqtai nazardan baholashga undashda muhim rol o'ynaydi. Asarda qahramonlarning so'zlari nafaqat dramatik vaziyatni rivojlantiradi, balki muallifning jamiyat va inson axloqi haqidagi fikrlarini ham bevosita yetkazadi. Masalan, bir sahnada Periyzat shunday deydi: "Agar biz adolatli bo'lmasak, jamiyatni qanday tozalash mumkin? Shaxsiy manfaatni ijtimoiy javobgarlikdan ustun qo'yish — bu eng katta xato". Ushbu so'zlar publitsistik ohangda aytilgan bo'lib, tomoshabinni jamiyatdagi illatlar va axloqiy muammolarni baholashga chorlaydi.

Ramziy dialoglar dramada muallifning g'oyaviy mazmunini yanada kuchaytirish uchun qo'llaniladi. Masalan, laboratoriya sahnasida olim va professor o'rtasidagi suhbat orqali ilm va axloqiy javobgarlik mavzusi ramziy tarzda ochiladi: "Agar biz kashfiyotlarimizni faqat foyda uchun ishlatsak, qalblarni poklash imkoniyatini yo'qotamiz", — deydi olim. "Men faqat natijani ko'rdim, qalblarni unutdim", — deb javob beradi professor. Ushbu dialog ramziy xarakterga ega bo'lib, ilmning axloqiy maqsadi va inson vijdoni o'rtasidagi qarama-qarshilikni ifodalaydi. Shu ramziy dialoglar orqali muallif tomoshabinga falsafiy va ruhiy savollarni o'rtaga qo'yadi.

Muallif pozitsiyasi asarda faqat qahramonlarning so'zlari orqali emas, balki ularning ichki monologlari va dramatik vaziyatlar orqali ham ochib beriladi. Jurnalist obrazi misolida bu jihat yaqqol ko'rinadi. U haqiqatni biladi, biroq uni oshkor qilishdan qo'rqadi, natijada ichki kurash va tashqi ijtimoiy sharoit o'rtasida qarama-qarshilik yuzaga keladi. Bir sahnada jurnalist shunday o'ylaydi: "Agar men haqiqatni aytmasam, adolatsizlik davom etadi, aytsam esa o'zim xavf ostida qolaman. Qanday qaror qilsam ham, ichim azobda". Ushbu monolog orqali muallif o'z pozitsiyasini ochib beradi: adolat va haqiqat inson vijdoni hamda ruhiy mas'uliyati bilan chambarchas bog'liq ekanligi dramatik tarzda ko'rsatiladi.

Shuningdek, publitsistik nutq va ramziy dialoglar orqali asarning g'oyaviy markazini kuchaytiruvchi ijtimoiy tanqid ifodalanadi. Shifoxona sahnasida bemor va shifokor o'rtasidagi suhbat orqali poraxo'rlik va adolatsizlik tanqid qilinadi: "Sizning sog'lig'ingizni davolash pulingizga bog'liq", — deydi shifokor. "Bu adolatmi yoki moliyaviy tengsizlikmi?" — deb javob beradi bemor. Ushbu dialoglar publitsistik ohangda aytilgan bo'lib, muallifning jamiyatdagi adolatsizlik va poraxo'rlikka bo'lgan munosabatini yoritadi.

Ramziy dialoglar qahramonlarning ichki o'zgarishini ham ochib beradi. Periyzat vaksina ta'sirida shunday tan oladi: "Men boshqalarga to'g'ri yo'l ko'rsatmoqchi edim, biroq avval o'zimni to'g'rilay olmadim". Ushbu ramziy dialog uning ichki kurashi va vijdonining uyg'onishini dramatik usulda ifodalaydi. Shu tariqa, publitsistik nutq, ramziy dialoglar va muallif pozitsiyasi birlashtirilgan holda drama g'oyasini yanada kuchaytiradi, tomoshabinni nafaqat voqealarga, balki ichki ruhiy tanlov va axloqiy masalalarga ham jalb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Қосбергенов И.Қарақалпақ драматургиясы тарихы.Нөкис:Билим,2010.
2. М.Қутлымуратов, "Ҳадаллық вакцинасы" драмасы, "Әмиўдаря" журналы 2025-жыл 3-саны
3. Жуманиязов А. Развитие современной и каракалпакской драмы.-Ташкент:2021.
4. Berdimuratov K. Qaraqalpaq ádebiyatı: janr hám baǵdarlar.- Nókis: Bilim,2008.